

Diplomasi Çevirmeni için Taraflılık/Tarafsızlık ve Sözlü Diplomasi Çevirisindeki Denetim/Müdahalelere Bir Bakış*

An Overview of Biasedness/Unbiasedness of Diplomatic Interpreters and Supervisions/ Interventions during Interpreting

Araştırma / Research

Nihal YETKİN KARAKOÇ

Doç. Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü,
nihal.yetkin@ieu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7649-5949.

ÖZET

Diplomatik görüşmelerde her iki taraf da ortak bir dili en iyi şekilde bilse bile kendi dillerinde konuşmaları ve bu diller arasında aracılık yapacak bir çevirmen olması her zaman tercih nedenidir. Bunun ardında iki temel neden olduğu düşünülür: Birincisi, ulusal neden, yani ana dil kullanımının ulusal kimliğin doğal ifadesi olması, aynı zamanda da siyasi liderin yakın çevresindeki izleyiciyle dayanışma içinde olduğunun ifadesi (Baker, 1997, s. 113), ikincisi de taktiksel neden (Baranyai, 2011), yani çevirmenin “tampon bölge” işlevi görmesidir. Çevirmenin varlığının daha da önem kazandığı böyle bir ortamda, çevirmenin toplum nezdinde prestiji yüksektir, ancak çevirmen mesleki açıdan gücü çeviri talebinde bulunmuş olan üst düzey yetkili ile karşılaştırıldığında, sahip olunan maddi varlıklar ve yapılan eylemlerin denetlenmesi gibi bileşenler açısından denk değildir. Çevirmen güç ilişkilerinin asimetrik olduğu bu ortamda her bir sözcüğü mercek altına alınarak işini yapmaktan sorumludur. Çeviribilim alanyazınında yazılı ve sözlü çeviride güç ilişkileri ve taraf/ tarafsız olma konusu incelenmiş olsa da Schäffner’in (1997) belirttiği gibi “hassas” bir metin türü olmasından ötürü sözlü diplomasi metinleri çevirisi bağlamında bu konu yeterince incelenmemiştir. Bu çalışmada çevirmenin diplomasi çevirisi yapılan ortamdaki konumu ele alınarak çeviri sürecinde taraf/ tarafsız olma hali ve çevirmene yapılan denetim/müdahaleler mercek altına alınmaktadır. Çalışma, taraf/ tarafsızlık konusunun böyle bir ortamda çok boyutlu olduğuna ve bu konunun çevirmenin sorumluluğunun ötesinde olup, diplomasi çevirisi ortamındaki güç sahibi aktörler ve çevirmenin kararına bağlı olarak çeviri konusuna göre değişebileceğine, hatta aynı görüşme içerisinde belli konularda taraf/ belli konularda tarafsız kalılabildiğine vurgu yapmaktadır. Denetimin sadece görüşme sürecinde çevirmenin söylediklerinin kontrol edilmesi anlamına gelmediği ortaya konmuştur. Gerekelendirilebilir ve gerekçelendirilemez olarak ele alınabilen denetim adı altında yapılan diplomatik müdahaleler, sözdizimi

* Bu çalışma yazarın Çeviri ve Diplomasi (2016) adlı kitabında “Diplomasi çevirmenliği ve karar alma süreci” başlığı altındaki bölüm temelinde şekillenerek genişletilmiştir.

değişikliklerinden, yeniden bağlamlaştırmaya kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Araştırma, konuları alanyazın araştırmaları, basına yansıyan örnekler ve şahsi mesleki deneyim/gözlemlerin yanı sıra söz konusu sorular için kendilerine ulaşılan diplomatik çevirmenlerin gözlem ve ifadelerinden yola çıkarak irdelemektedir. Çalışmanın içeriği hem çeviribilim hem de eğitim alanını ilgilendirmektedir. İleride de farklı hassas çeviri ortamlarında güç ilişkileri bağlamında çevirmenin konumu, çeviri sürecindeki tarafsızlığı/tarafsızlığı ve diplomasi metinleri çevirisine yapılan müdahaleler ele alınabilir. Ayrıca, bu çalışmanın bir devamı olarak, anket/röportaj vb. yollarla diplomasi çevirmeni ile görüşülüp, konu kültürel ya da kültürlerarası olarak nicel bir çalışma halinde incelenebilir.

Anahtar sözcükler: güç ilişkileri, tarafsızlık/tarafsızlık, diplomatik çeviri

ABSTRACT

In diplomatic meetings, though both parties may speak a common language, they prefer to speak their mother tongue and use an interpreter. There are two underlying reasons for this preference: first, national reason, that is, the use of mother tongue's being a natural expression of the national identity as well as of cooperation of the political leader with the immediate audience (Baker, 1997, p. 113), and second, tactical reason (Baranyai, 2011), translator's serving as "buffer zone". In an area where the presence of the translator gains more significance, the prestige the translator possesses is high in the eye of the audience, however, the occupational identity of the translator is not equivalent to the high level official s/he is working for, in terms of material assets and supervision of actions. In such an environment of asymmetrical power relations, the interpreter has to fulfil his/her task in which each and every word is weighed. Though the translation studies literature has substantially examined power relations, being biased and unbiased in the translation and interpreting tasks, the issue has not been comprehensively analyzed in the interpreting of diplomatic texts, which are considered to be "sensitive" in Schäffner (1997). This research analyzes the position of the interpreter in the setting of diplomatic interpreting with a focus on biasedness/unbiasedness along with the supervision of/intervention in the interpreting. The study reveals that this issue is multidimensional and beyond the interpreter's responsibility in such a setting and emphasizes that it depends on the initiatives of actors and interpreters having different powers, and that the interpreters may even be expected to be alternately biased and unbiased during the same diplomatic meeting. It was found out that supervision is not only concerned with the control of the interpreter's utterances during the interpreting process. Interventions sometimes made under "supervision" in diplomatic interpreting can be divided into two, namely, justifiable and unjustifiable and may vary from syntactic changes to re-contextualization. The study examines these issues through literature, examples from the Press and occupational observations/expressions of not only the author but also diplomatic interpreters who were reached for the purposes of this study. The content of the study concerns both translation studies and interpreter training. Different sensitive interpreting settings may be handled to examine the position, biasedness/unbiasedness of and interventions in the interpreting for future studies. Besides, as a follow-up study, a quantitative study may be conducted through survey/interview to highlight the situation for diplomatic interpreters in a cultural or crosscultural context.

Keywords: power relations, biasedness/unbiasedness, diplomatic interpreting

1. Giriş

Bolinger'in (1980) "içi dolu bir silah" olarak tanımladığı dil, çoklu gerçeklikleri ortaya koymada oldukça etkilidir ve insanları farklı doğruların karmaşasından çekip çıkararak, ideolojilere göre belli grupların içine yerleştirir. Bu da dilin, sosyal eylemlerin analiz edilmesinde vazgeçilmez bir rol oynayan bir araç olarak görülmesine neden olur (Wertch 1991, s. 28).

Diplomatik dil, bir iletişim aracı olarak, dilin bir kat daha süzölmüş halidir. Kağıt üzerinde ya da sözlü olarak ne kadar masum ya da nötr görünürse görünsün, kullanılırken devrim niteliğinde bile olabilir. Diplomatik iletişimde doğru olanı doğru zamanda söylemek, doğruyu söylemek kadar önem taşır (Abu Jaber, 2001).

Diplomatik ortamlar ulusal kuruluşları (Bakanlıklar, Cumhurbaşkanlığı/Başkanlıklar, Meclis/Parlamentolar), uluslararası kuruluşları (Birleşmiş Milletler ve ona bağlı Avrupa Birliği, NATO vb.) ve bir dizi uluslar arası ve bölgelerarası askeri kuruluşları kapsar¹.

Diplomatik ortamlarda kullanılan metinler Schäffner'da (1997) ortaya konduğu biçimiyle "hassas" metinler arasında yer alır. Dolayısıyla, bu metinlerde strateji, (düşünölen/varsayılan) manipölasyonlar ve bunların motivasyonları dikkat çeker. Bulut'un (2008) da vurguladığı gibi, dil sorunu nedeniyle çevirmen aracılığıyla iletilen böyle bir metin söz konusu olduğunda, ideolojik altmetin okumalarının yanı sıra, çevirmen tarafından herhangi bir ideolojik değışikliğin yapılıp yapılmadığı konusu gündeme gelmektedir.

Çalışmaya temel olan iki araştırma sorusu şöyledir: 1. Diplomasi çevirmenliğinde tarafllık/tarafsızlık alan gereği çevirmenden beklenir mi ve uygulamada her durumda mümkün müdür? 2. Diplomasi metinleri çevrilirken yapılan denetlemelerin ve denetleme altında yapılabilen müdahalelerin nedeni ve içeriği nedir?

Bu çerçevede, bu çalışmada önce diplomasi metinleri çevirmenin bu alana özel güç ilişkileri ağındaki yeri belirlenecek, daha sonra araştırma sorularından hareketle, çevirmenin taraf olmasına/tarafsızlığına ve sözlü metin üzerinde çeviri süreci ve sonrasındaki müdahalelere ışık tutulacaktır.

Diplomatik görüşmelerde kayıt yoluyla bir bulgu elde edilmesi mümkün görünmemektedir, çünkü konuların gizliliği nedeniyle görüşmelere katılması gereken kişiler hariçinde bu ortamda yer almak pek mümkün değildir. Dolayısıyla, bu çalışmadaki örnekler alanyazın incelemelerinden, basına yansımış tarihi örneklerden ve çalışmanın yazarının mesleki deneyim ve gözlemlerinin yanı sıra bu çalışma dahilinde yazarın ulaştığı, diplomatik ortamda kurumsal/serbest olarak çalışan/çalışmış ve isimlerinin gizli tutulmasını isteyen altı çevirmenin ifadelerinden yola çıkarak derlenmiştir.

2. Güç İlişkileri

Güç kavramında, maddi kaynaklara sahip olma ve eylemlerin denetlenmesi ön plana çıkar (Beetham, 1991, ss. 45-50; Fowler, 1985, s. 61).

Güç ilişkilerini sözlü çeviri odaklı olarak ele aldığımızda ise, burada etkileşim esas olduğu için güç ilişkileri doğrudan ve dinamik bir rol oynar. O yüzden, sözlü çeviri ve güç

¹ <https://aiic.net/page/7349/interpreting-in-diplomatic-settings/lang/1>

ilişkilerine biraz daha yakından bakmakta yarar vardır. Öncelikle ortamdaki konuşmacılara dil bilme ve güç ilişkileri açısından bakıldığında, iki durum ortaya çıkabilir:

- I. Taraflardan birinin veya her ikisinin diğerinin dilini bildiği durum. Böyle bir durumda çevirmenin gücü ister istemez azalır.
- II. Taraflardan her ikisinin de diğerinin dilini hiç bilmediği durum. Ortamda denetleyecek biri yoksa gücün tamamı çevirmendedir.

Sözlü çevirideki güç ilişkilerini incelediğimizde, çevirmen diplomatik görüşmelerde üst düzey yetkililerin çevirisini yapıyor demektir. Diplomatik görüşmelerde her iki taraf da ortak bir dili en iyi şekilde bilse bile kendi dillerinde konuşmaları ve bu diller arasında aracılık yapacak bir çevirmen olması her zaman tercih nedenidir. Bunun ardında iki temel neden olduğu düşünülür: Birincisi, ulusal neden, yani ana dil kullanımının ulusal kimliğin doğal ifadesi olması, aynı zamanda da siyasi liderin yakın çevresindeki izleyiciyle dayanışma içinde olduğunun ifadesi (Baker, 1997, s. 113), ikincisi de taktiksel neden (Baranyai, 2011), yani çevirmenin “tampon bölge” işlevi görmesidir. Çevirmenin varlığının daha da önem kazandığı bir ortamda, çevirmenin sahip olduğu prestij toplum nezdinde yüksektir, ancak çevirmen kimlik olarak çeviri ihtiyacındaki üst düzey yetkili ile gücün tanımında daha önce söz edilen maddi varlıklar ve eylemlerin denetlenmesi şeklindeki bileşenler açısından denk değildir. Çevirmen işte güç ilişkilerinin asimetrik olduğu böyle bir ortamda, Gile’in (2009) vurguladığı gibi, doğası gereği stresli olan ve “kriz yönetimi” olarak değerlendirilen çevirmenlik mesleğini yapmakla yükümlüdür.

3.Tarafılık/Tarafsızlık, Denetim ve Müdahaleler

Bu konuya girmeden önce, ilk olarak, her meslek sahibinden olduğu gibi sözlü çeviri yapan kişiden de “profesyonellik” gereği “duygusal tarafsızlık” (Parsons, 1964, aktaran Wadensjö, 2007, s. 2) rolünü korumasının beklendiğini belirtmeliyiz. Yine bütün mesleki etik kurallardaki temel bir başka şart “bir profesyonelin sahip olduğu gücü hiçbir zaman hizmet alanın güvenini sarsacak biçimde kullanmaması”dır (Kermit, 2007, s. 245). Şimdi, profesyonellik anlayışından ileri gelen, tarafsız olma ve gücün istismar edilmemesi gereği ile ilgili yukarıda adı geçen genel kabuller dışında, çevirmen ve taraf olma(ma)k konusuna daha yakından bakalım:

Taraf olmamak ya da tarafsız olmak Bruce ve Anderson’a göre iki nedenden ortaya çıkabilir. Birincisi, çevirmen kendisini iki tarafa da eşit uzaklıkta hissedip, etkileşimi adil sonuç ortaya çıkaracak ve çeviri yaptığı kişilerin kendilerini etkileşimden maksimum fayda hissetmelerine neden olacak şekilde yönlendirmek isteyebilir. İkincisi, çevirmen bağlamdan kendini tümüyle soyutlamış olabilir (2002). Çevirmenler bu nedenler ışığında, birinci grupta yer alıyorsa iki tarafa da yakın, ikinci grupta yer alıyorsa iki tarafa da uzak olma kararı almıştır. Böylelikle, birincisinde iki tarafa da çeviri yaparken, kaynak metinde olmayan açıklamalar yoluyla olumlu yönlendirmelerle, anlamalarını kolaylaştırarak, ikincisinde de olumlu/olumsuz hiçbir yönlendirmede bulunmadan, iki tarafa da eşit davranarak hareket etmiş olur. Bruce ve Anderson’ın tarafsız olma ile ilgili öne sürdüğü bu iki neden çevirmenin özgür iradesi dahilinde yer almaktadır. Ancak, çevirmenin

özgür iradesine bağılı olmayan, dışarıdan gelen etkiler sonucunda tarafsız kalmasını tetikleyen nedenler de bulunmaktadır. Baker, hassas ortamlarda yapılan çeviriler söz konusu olduğunda, tarafsız olmanın aslında çevirmenin iradesinden bağımsız olarak, ondan iş gereği beklenen bir özellik olduğunu vurgular (1997). Bu konuda birçok Rus başkanının diplomatik çevirmenliğini yapmış olan Viktor Sukhodrev iyi bir örnek oluşturabilir. ABD Dış İşleri eski bakanlarından Henry Kissinger “The White House Years” adlı anı kitabında Sukhodrev’in adil ve tarafsız tutumunu vurgulamış ve bu yönüyle Richard Nixon döneminde bazı görüşmelerde hem Rus hem Amerikan tarafının tek çevirmeni olarak görev yaptığını kaleme almıştır². Mesa ise, bu durumun çevirmenin eğitimindeki tarafsızlığın önemine yapılan vurgudan da kaynaklanabileceğini belirtir (2000, s. 76).

Ancak, uygulamada diplomatik çevirmen her durumda tarafsız kalabilir mi? Öncelikle, meslek etiği konusu bir yana, çevirmenin zihinsel olarak tarafsız kalması pek mümkün değildir. Bir nedenle, görüşülen konuya bağılı olarak kendisini bir tarafa daha yakın hissedebilir. Bu ise nadiren de olsa çeviriye kasıtlı olarak değil, bilinçaltının dışavurumu olarak düşünülebilecek bir dil sürçmesi şeklinde de yansıyabilir. The Guardian’ın 22 Aralık 2017 tarihli haberine göre, bir Polonyalı tercümanın Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May’den söz ederken soyadını kullanmak yerine yanlışlıkla, bir dil sürçmesi ile “Madame Brexit” demesi gibi³.

Ayrıca, Karadağ’ın (2006) belirttiği gibi, “İşlevselci bir bakış açısıyla ele alındığında, belli bir amaç doğrultusunda yapılan çeviri kime, neye göre ve nasıl “masum” ve “tarafsız” olarak değerlendirilebilir? Sorunun yanıtı “güç” üzerinde odaklanıyor, yani tam anlamıyla bir “patronluk” meselesinden söz etmek olası”. Öyleyse, taraf olarak, diplomatik çevirmenin manevra alanı ne olabilir? Öncelikle, taraf olmak, serbest çevirmenden çok kurum çevirmeni olarak çalışanlarda gözlemlenebilir. Çevirmen çevirisini yaptığı kişilerin “avukat”ı veya “büyükkelçi”si gibi davranmak yerine kurumdaki bilginin eşik bekçiliğini yapabilir ve bu doğrultuda söylenen ifadeyi seçici bir şekilde çevirebilir, örneğin Davidson (2000, s. 400) bu saptamayı hastanelerde doktor-hasta arasında çeviri yapan kişilerden elde edilen veri çözümlemesiyle yapmıştır, ancak vurgusu hastane üzerinde değil bir kurumda çalışmanın çevirmendeki etkisi üzerindedir. Bulut (2008, s. 57) da çevirmenin grup üyesi olup olmamasının yaptığı çeviriyi etkileyebileceği görüşünü destekler şekilde, çevirmenin “çeviri talep eden ekibin, toplantıyı düzenleyen grubun doğal bir üyesi oluşu ile dışarıdan iş alan bir çevirmen oluşu fark yaratabilir” demekte ve uluslararası ilişkiler, diplomasi, spor çevirmenliğinde tarafllı bir tutum sergilenebildiğine işaret etmektedir. Bu çalışmanın yazarının kişisel mesleki gözlemlerinin yanı sıra bu çalışmada kendilerine danışılan Büyükşehir Belediyesi, Bakanlık, Büyükelçilik, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi farklı diplomatik kurumlarda farklı zamanlarda çalışmış olan diplomatik çevirmenlerin ifade ve gözlemleri de diplomasi alanında çevirmenlerde tarafllı bir tutumun olası olduğunu göstermektedir. Üst düzey bir yetkili olup belirli bir

² <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/politics-obituaries/10855414/Viktor-Sukhodrev-obituary.html>

³ <https://www.theguardian.com/politics/2017/dec/22/madam-brexit-theresa-may-smiles-as-translator-gets-her-name-wrong>

görüşme için “çevirmen-lik” yapmayı üstlenenlerin yukarıda sözü edilen bu taraf olma durumunu, yetkisini kullanarak daha rahat yansıttığı görülmüştür. Örneğin, 7 Haziran 2016 tarihli, *News of Israel*’in haberine göre, İsrail Kudüs İlişkileri Bakanı Ze’ev Elkin, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu’nun Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile olan bir basın toplantısında bir soruyu Rusçaya çevirmeyi reddetmiş ve bunu tümüyle “iç meselemiz” diyerek gerekçelendirmiştir⁴.

Taraf tutmak sadece siyasi olarak algılanmamalıdır. Örneğin, *Independent* gazetesinin 24 Şubat 2017 haberine göre Japon tercüman Chikako Tsuruta, meslektaşlarıyla ABD Başkanı Donald J. Trump’ın söylemi hakkında şakalaştıklarını, onun çevirisini yaparken sözlerini değiştirdiklerini, aksi takdirde, çevirmen olarak yanlış (yumuşatılmış bir ifadeyle) anlaşılabilirliklerini belirtmiştir. Yine aynı haberde deneyimli canlı yayın çevirmeni Miwako Hibi de Trump’ın çevirisini yaparken bazı sözleri değiştirdiğini, değiştirmesse Başkanın düşünce akışını dinleyicilerin izlemesinin zor olabileceğini ifade etmiştir⁵. Bu örneklerde de görüldüğü üzere, çevirmenler dilbilimsel ifadeyle “yüz korunumu” ilkesine uygun olarak ve aynı zamanda kültürlerinin de etkisiyle tarafsızlıklarını bozmuşlardır.

Eşik bekliliği veya taraf olma durumu böyle bir ortamda, hem kendisi için çeviri yaptığı kişinin izin verdiği ölçüde (ki bu durum konuşmacı her iki dili de biliyorsa çevirmen için daha da stresli bir hal alabilir) hem de kendisi için çeviri yaptığı kişinin yanındaki denetmenlerin izin verdiği ölçüde şekillenir. Her iki duruma da örnek verelim. Baker’ın (1997) 1990 yılında bir İngiliz kanalı ITN’de yayınlanan Saddam Hüseyin ile yapılan röportaj sırasında kendisinin çevirmene davranışını çözümlendiği çalışması birinci duruma örnek olarak verilebilir. Saddam Hüseyin röportaj sırasında önce çevirmene çeviri haricinde bir katılımcı gibi davranıp ona bazı sorular sorarak kendisine hatırlatma yapmasını istemiş ve böylelikle onu bir konuşmacı olmaya yöreklendirmiştir. Ancak röportajın ilerleyen aşamalarında çevirmen çeviri haricinde kendisine birtakım yorum mahiyetinde sözler sarf ettiğinde rahatsız olmuş ve kullandığı jest yoluyla “işini yap” demiştir. İkinci duruma örnek olarak ise üst düzey bir nezaket ziyareti sırasında bu çalışmanın yazarının tanık olduğu bir vaka verilebilir. Üst düzey askeri bir yetkili, yabancı bir heyetin görüşme sonrası hatıra olarak takdim ettiği hediyeye bakarak naif ama hiç de diplomatik olmayan bir biçimde, “Oğlum bu hediyeden çok hoşlanacak” şeklinde bir cümle sarf etmiş, çevirmen ise bunu olduğu gibi çevirdiği takdirde sözün söylenme maksadını aşacağını hissedip üst düzey yetkilinin etrafındaki denetçi ve danışmanlardan jestler yoluyla onay alarak, diplomatik bir hediye alındığında metin geleneklerinin gerektirdiği şekilde, “Bu kıymetli ve nazik hediyeniz tarafımızdan iki ülkenin dostluk ve kardeşlik sembolü olarak saklanacaktır” demiştir. Tanık olunan ikinci bir örnek ise şöyledir: Ayrıntıları gizlilik nedeniyle verilmek istenmeyen bir diplomatik görüşmede tartışmalı bir durum söz konusudur ve taraflardan biri bağlı oldukları grubun duygularını yansıtmak için İngilizcede “be upset” ifadesini kullanmıştır. Bu sözcük İngilizcede hem

⁴ <http://www.techinput.com/news/Stealing-the-show>

⁵ <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/japan-interpreters-donald-trump-translate-struggle-us-president-white-house-speech-talking-style-a7596986.html>

“kızma, rahatsız olma” hem de “üzülme, hayal kırıklığına uğrama” anlamına gelmektedir⁶. Çevirmen önce konuşmacının yüz ifadesinden hareketle “kızma” sözcüğünü tercih etmiş, sonra denetleyicilerin bu ifadeyi saldırgan bulmalarından ötürü kaşlarını “böyle söyleme” anlamında kaldırma mimiğini fark ederek “daha doğrusu hayal kırıklığına uğradık” şeklinde yumuşatarak düzeltmiştir.

Buna ilaveten, Özkaya'nın (2015) konferans çevirmenlerinin tarafsızlığını çeviribilimsel normlar ışığında incelediği doktora tezinden çıkan sonuçlarda da ifade ettiği gibi, sözlü çevirmen aynı konuşma içinde bile belli yönlerden tarafsız olabilirken, diğer bazı yönlerden bu tarafsızlığını devam ettiremeyebilir. Aynı kişi olarak bu konuda değişik tutumlar sergilenebiliyorsa, sözlü/yazılı metin çevirilerinde mutlak bir tarafsızlığın varlığından söz edilemeyebilir. Dolayısıyla, tarafsızlık bir norm olamayabilir. Ayrıca, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, durum çevirmenin taraf(sız) olma algısı ile sınırlı değildir. Çeviri yaptığı kişi(ler)/grup(lar)ın çevirmene güven algısı da çeviri sürecinde önemli bir pay sahibidir. Meslek etiğinde tarafsızlık, güvenilirlik geçmişte de günümüzde de önemli bir tartışma konusudur. Bu nedenle müşteri(ler), son kullanıcı(ler), işveren(ler), zaman içinde gözlem ve deneyimlerden yola çıkarak, bu tarafsızlık ve dolayısıyla güveni sağlamak için çevirmenlerin çevirilerinin denetlenmesini gerekli görmüşlerdir.

Sözlü çevirinin kimine göre başlangıcı (örneğin, Gaiba, 1998; Ramler, 2006) kimine göre olgunlaşmış hali (Baigorri-Jalón, 1999, s. 34), kimine göre tutarlı olarak ve uzun sürelerle kullanıldığı (Moser-Mercer, 2005) Kasım 1945 ve Ağustos 1946 tarihleri arasındaki Nuremberg duruşması sözlü çeviri denetlemelerinin erken örneklerinden sayılabilir. Bu duruşmada denetlemelerin bazılarını çevirmenlerin bizzat kendileri yapmıştır (Gaiba, 1998). Bir diğer örnek de diplomatik dil kullanımından ötürü bu makaleye dahil edilen Uzak Doğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'nde (The International Military Tribunal for the Far East) kullanılan çok katmanlı denetlemedir (Takeda, 2007). Mahkeme başlangıçta çevirmen olarak Amerikan askeri personelini kullanmak istemiş, ancak onları yetkin bulmayarak iki dilli Japon uyruklu kişilere yönelmiştir, ancak onların da tarafsız kalabileceğine inanmadığından bir denetleme mekanizması oluşturmuştur. Bu mekanizmaya göre, dört Japon kökenli Amerikalı, bunları denetlemekle görevli bir Dil Hakemi ve son olarak, bu beş denetmeni de denetleyen bir Dil Bölümü Şefi bu mahkemede yer almıştır. Takeda'nın bu vaka incelemesi çevirmen stratejilerini, tercihlerini, denetleyicilerin gerekçelendirilebilir/gerekçelendirilemez müdahalelerini ve bunların ardındaki kimlik-temelli motivasyonları ortaya koymaktadır.

Genel olarak, çeviri konusu ne kadar hassas ise denetimin o kadar sıkı olacağı ileri sürülebilir. Bir çeviri metninin “hassas” olarak nitelendirilmesi ise işlevinin değiştirilebilmesi ve siyasi/ideolojik amaçlarla yorumlanmasından ileri gelir. (Schäffner, 1997). Bu makalenin araştırma soruları için kendilerine ulaşılan çevirmenler çok ciddi ve gizlilik dereceli görüşmeler hariç her görüşmede mutlaka bir denetleyici olmadığını, olduğu durumda da bu kişilerin görüşmede konuşulacak konu ile ilgili alan bilgisine sahip uzmanlardan seçildiğini ifade etmiştir.

⁶ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/upset>

Denetim deyince akla sadece görüşme sürecinde çevirmenin söylediklerinin kontrol edilmesi gelmemelidir. Söz konusu denetim, sözlü çeviri süreci öncesi çevirmenin hazırlık için kullanabileceği metinlerin kendisinden saklanması ve sözlü çeviri süreci sırasında konuşma sırası üzerinde söz hakkı verilmemesine kadar uzanabilir (Baker, 2006). Ayrıca, denetim rolü altında müdahale de yapılabilir.

Eser'in (2014) uluslararası diplomasi çevirisinde müdahale konusunu irdelediği çalışmasında da ifade edildiği üzere, çevirilerde görülen bütün bu müdahaleler tepki ve meşrulaştırmalara yol açar. Çeviri sosyal bir eylem olduğu için, etik anlayışı da süreçte etkili bir rol oynar. Söz konusu müdahaleler, içerik olarak, sözcük ve sözdizimi değişikliklerinden, yeniden başlamaştırmaya kadar çeşitlilik gösterebilir. Yine, kendilerine danışılan çevirmenlerin ifadelerine göre, müdahale biçimi olarak bakıldığında ise, çevirmenin sözünü kesmek, o sözünü bitirdikten sonra aynı bölümü başka ifadelerle çevirmek, hatta yorumlarını da ilave etmek şeklinde karşımıza çıkabilir. Bütün bu denetim kılıfı altındaki müdahaleler bazen gerekçelendirilebilir, bazen de gerekçelendirilemez. Dilsel, sosyal ve benzeri nedenler gerekçelendirilebilen müdahalelerden sayılır. Gerekçelendirilebilen dilsel müdahalelere örnek olarak çevirmenin teknik bir terim çevirisi sırasında duraksadığı görüldüğünde, ilgili uzman denetleyici tarafından teknik terim desteği sağlanması verilebilir. Sosyal nedenlerle yapılan gerekçelendirilebilir çevirilere örnek olarak ise çeviri sırasında çevirmenin üst üste öksürdüğü veya bir sebeple devam edemediği bir noktada çeviri hizmetinin aksamaması için onun yerine başkası tarafından geçici olarak ilgili yerin çevirisinin yapılması verilebilir. Çıkarlar, güç ilişkileri, vb. nedeniyle yapılan müdahaleler ise gerekçelendirilemeyen müdahaleler olarak kabul edilir. Bunlar, hiyerarşik anlamda kendini daha güçlü hisseden kişiler tarafından gövde gösterisi mahiyetinde sözlü olarak yapılabilir.

4. Sonuç

Bu çalışma, çevirmenin diplomasi çevirisi yapılan ortamdaki konumunu ele alarak çeviri sürecinde taraf/tarafsız olma halini incelemiştir. Çalışmanın iki araştırmanın sorusu şöyledir: 1. Diplomasi çevirmenliğinde tarafsızlık/tarafsızlık alan gereği çevirmenden beklenir mi ve uygulamada her durumda mümkün müdür? 2. Diplomasi metinleri çevrilirken yapılan denetlemelerin ve denetleme altında yapılabilen müdahalelerin nedeni ve mahiyeti nedir?

Çalışma, tarafsızlık/tarafsızlık konusunun böyle bir ortamda çok boyutlu olduğunu ve bu konunun çevirmenin sorumluluğunun ötesinde, diplomasi çevirisi ortamındaki güç sahibi aktörler, denetleyiciler ve çevirmenin kararına bağlı olarak, çeviri konusuna göre değişebileceğine işaret etmekte ve kurumsal kimliğin çevirmenin taraflı olmasında bir unsur olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, aynı görüşme içerisinde her iki tutumun da kendisinden beklenebileceğini veya kültürel veya şahsi nedenlerle de değişen tercihlerde bulunabileceğini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bu konu salt diplomasi çevirmenin kararına bağlı ve ondan ibaret değildir. Denetim sadece görüşme sürecinde çevirmenin söylediklerinin kontrol edilmesi anlamına gelmemektedir. Söz konusu denetim, sözlü çeviri süreci öncesi çevirmenin hazırlık için kullanabileceği metinlerin kendisinden

saklanması ve sözlü çeviri süreci sırasında konuşma sırası üzerinde söz hakkı verilmesine kadar uzanabilir. Ayrıca, denetim rolü altında müdahale de yapılabilmektedir.

Gerekçelendirilebilir ve gerekçelendirilemez olarak nitelenebilecek söz konusu müdahaleler, içerik olarak sözdizimi değişikliklerinden, yeniden bağlamaştırıma kadar çeşitlilik gösterebilmekte, biçim olarak ise çevirmenin sözünü kesmekten, çevirmenin çeviri yaptığı kısmı en baştan alarak tekrar yapmaya kadar uzanabilmektedir.

İleride yapılabilecek başka çalışmalarda farklı hassas çeviri ortamlarında güç ilişkileri bağlamında çevirmenin konumu, çeviri sürecindeki tarafllılığı/tarafsızlığı ve diplomasi çevirisine yapılan müdahaleler de ele alınabilir. Ayrıca, bu çalışmanın bir devamı olarak, nicel bir çalışma kapsamında anket/röportaj vb. yollarla daha fazla diplomasi çevirmeniyle görüşülüp, konuya Türkiye özelinde bakılabilir ya da birden fazla kültürden diplomasi çevirmeni ile görüşülerek, konu kültürlerarası olarak incelenip, kültür-bağımlı veya kültür-üstü öğeler gözler önüne serilebilir.

Kaynakça

- Abu Jaber, S. A. (2001). Language and Diplomacy. J. Kurbalija ve H. Slavik (Ed). *Language and Diplomacy* (ss. 49-54). Malta: DiploProjects.
- Baigorrri-Jalón, J. (1999). Conference interpreting: From modern times to space technology. *Interpreting* 4 (1), 29-40.
- Baker, M. (2006). Contextualization in translator- and interpreter-mediated events. *Journal of Pragmatics*, 38 (3), 321-337.
- Baker, M. (1997). Non-cognitive constraints and interpreter strategies in political interviews. K. Simms (Ed.), *Translating Sensitive Texts. Linguistic Aspects* (ss. 113- 131). Amsterdam: Rodopi.
- Baranyai, T. (2011). The role of translation and interpretation in the diplomatic communication. *SKASE Journal of translation and Interpretation*, 5 (2), 2-13.
- Beetham, D. (1991). *The Legitimation of Power-issues in Political Theory*. London: Mcmillan.
- Bolinger, D. (1980). *The Loaded Weapon: The use and abuse of language today*. UK: Longman.
- Bruce, R. ve Anderson, W. (2002). Perspectives on the role of interpreter. F. Pöchhacker ve M. Schlesinger (Ed.), *The Interpreting Studies Reader* (ss. 209-17). London/ New York: Routledge.
- Bulut, A. (2008). *Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji İdeolojik Çeviri*. İstanbul: Multilingual.
- Davidson, B. (2000). The interpreter as institutional gatekeeper: The Social-linguistic role of interpreters in Spanish-English medical discourse. *Journal of Sociolinguistics* 4 (3), 379-405.
- Eser, O. (2014). Meaning in the vortex of intervention and translation with a focus on international diplomacy. *Turkish Studies-International periodical for the languages and history of Turkish and Turkic*. 9 (6), 379-87.
- Fowler, R. (1985). Power. T. Van Dijk (Haz.) *Handbook of Discourse Analysis. 4. Discourse Analysis in Society*, (ss. 61-82). London: Academic.
- Gaiba, F. (1998). *The Origins of Simultaneous Interpretation: The Nuremberg Trial*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Gile, D. (2009). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Karadağ, A.B. (2006, Aralık 12). Çevirinin 'ideolojik' doğası. *Radikal*. Erişim: http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6227.
- Kermit, P. (2007). Aristotelian ethics and modern Professional interpreting. B. E. Dimitrova, ve A. Nilsson (Haz.), *Critical Link 4: Professionalisation of Interpreting in the Community* içinde (ss. 1-11). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mesa, A. (2000). The cultural interpreter: An appreciated professional". R. P Roberts, E.S. Carr, D. Abraham, ve A. Dufour (Haz.), *Critical Link 2: Interpreters in the Community*, (ss. 67-79). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Moser-Mercer, B. (2005). The teaching of simultaneous interpreting: The first sixty years (1929-1989)". *Forum* 3(1): 205-225.
- Özkaya, E. (2015). Konferans Çevirimenliğinde Normlar Işığında Tarafsızlık Kavramı. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, Çeviribilim.
- Ramler, S. (2006). *The origin and challenges of simultaneous interpretation: The Nuremberg Trial experience*. 17.05.2015 tarihinde http://someya-net.com/10-JAIS/Kaishi2007/00_FINAL/03-18%20Ramler_YS.pdf.
- Schäffner, C. (1997). Political Texts as Sensitive Texts. K.Simms. (Ed.), *Translating sensitive texts: Linguistic aspects* içinde (ss. 131-138). Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Takeda, K. (2007). *Sociopolitical Aspects of Interpreting at the International Military Tribunal for the Far East (1946-1948)*. Unpublished Ph.D. thesis. Universitat Rovira I Virgili, Monterey Institute of International Studies, Translation and Intercultural Studies, Spain.
- Wadensjö, C. (2007). Interpreting professions, professionalisation, and professionalism. B. E. Dimitrova ve A. Nilsson (Ed.), *Critical Link 4: Professionalisation of Interpreting in the Community* içinde (ss. 1-11). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wertch, J. V. (1991). *Voices of the Mind: A Sociocultural Approach to Mediated Action*. London: Harvest Wheatsheaf.